

La representació pronominal del complement del nom

per Albert Jané

En un dels darrers números de la nostra revista *Llengua Nacional* (març de 1998), Jaume Vallcorba publica un article, «Observacions sobre els pronoms febles *en* i *hi*», en què discrepa d'algunes de les coses que havíem dit en un anterior article nostre, «El pronom *en* fent de subjecte» (i de les que diu Carles Riera en el seu article «A propòsit del pronom *hi* sobrer»). Ara ens proposem de tractar d'una manera àmplia de les possibilitats i les limitacions del pronom *en* com a complement del nom, i de les diverses solucions alternatives que la llengua, sempre més complexa del que ens pot semblar en una primera consideració, ofereix sobre aquesta funció pronominal.

Hem de recordar i puntualitzar, en primer lloc, que en el nostre article intentàvem de fixar amb precisió, fins on pot semblar enraonat, els casos, que exemplificàvem copiosament, en què el pronom *en* pot fer de complement del nom del subjecte de les oracions que, seguint Fabra, anomenem del tipus IV. Hi dèiem, literalment, «no podem tenir, certament, la pretensió de fixar els límits d'aquesta possibilitat», i quan, com a exemple de frase artificiosa citàvem el de la *Gran enciclopèdia catalana* («Coblença») *A conseqüència de la Segona Guerra Mundial en disminuí notablement la població*, hi afegíem, tot seguit, que era possible que hi hagués qui defensés aquesta construcció —dèiem— teòricament possible, i que si hi formulàvem reserves era en nom de la naturalitat de la frase, del rebuig de l'enfarfegament, l'artificiositat i allunyament de la llengua real: no som pas els primers, a distingir entre la llengua real i la llengua teòrica! Jaume Vallcorba és dels qui defensen —amb tot el dret, certament— aquesta construcció. Però no ho fa sinó basant-se en la «possibilitat» indicada en unes normes gramaticals, que coneixem molt bé i que acceptem plenament, i que no pensarem pas a discutir, però que entenem que no tenen pas el caràcter excoient que ell els atribueix. Volem dir que si Fabra, en el paràgraf 71 de la *Gramàtica catalana* de 1956, «no fa cap al·lusió a la possibilitat de substituir-los (els termes complementaris de l'acusatiu) per *seu/seva*», com addueix Vallcorba, és perquè tot aquell paràgraf és dedicat a exposar diverses funcions del pronom *en*, i és ben enraonat i normal que no s'hi trobi cap al·lusió a les múltiples solucions alternatives que podem considerar lícites. És a dir, el paràgraf és dedicat no a les possibilitats de representar el terme complementari de l'acusatiu, sinó a les diverses funcions que, en el complement acusatiu, pot tenir el pronom *en*. Som, doncs, on dèiem: Vallcorba és dels qui admeten una construcció simplement perquè troba una norma gramatical que l'explica, «perquè els textos gramaticals no ens fan rebutjable el pronom *en*», diu, i nosaltres ens inclinem decididament a rebutjar-la perquè ens sembla d'una artificiositat inacceptable; dit altrament, rebutgem el resultat de l'aplicació mecànica d'una norma gramatical, fent abstracció total de la llengua real, que es val d'altres solucions.

Jaume Vallcorba ha recorregut, en l'argumentació de la seva tesi, al que diu Fabra sobre la possibilitat de representar per mitjà del pronom *en* no únicament el terme complementari del subjecte sinó també el del complement directe. Es tracta, efectivament, de casos paral·lels, i en el nostre treball al·ludit ja establíem perfectament el paral·lisme existent, en aquest punt, entre el complement directe i el subjecte. I, per consegüent, Vallcorba sembla condemnar d'una manera absoluta l'ús del possessiu en els casos que comentem. És la conclusió a què podríem arribar d'una lectura atenta del seu text. Però no gosem arribar-hi perquè es tractaria, si fos així, d'una condemna massa arriscada, que comportaria el rebuig de frases usualíssimes del nostre llenguatge, col·loquial i parlat, culte i literari, amb milers d'exemples de tots els nostres escriptors i lingüistes, àdhuc d'aquells que, com J.V. Foix, mostren una amorosa predilecció per l'ús del pronom *en*. Més aviat hem d'entendre, doncs, que Vallcorba advoca perquè no es deixi de banda sistemàticament, com fan alguns, un element gramatical tan propi del nostre llenguatge com és el pronom *en*, i en aquest punt bé hi hem d'estar totalment d'acord. Però, és clar, ens importa molt que aquest afany no ens mení a la creació de frases absolutament artificioses.

De fet, la representació pronominal, en un sentit ampli, és a dir, la indicació, amb unes paraules

diferents, d'un component de l'oració esmentat abans (car l'estil actual tendeix a no admetre repeticions massa acostades de mots o grup de mots), ofereix un ventall molt ampli de possibilitats, i la pretensió d'haver-ne dreçat una relació completa seria certament desenraonada, perquè sempre ens en podria sorgir una altra que hagués reeixit a passar-nos per malla. En el nostre treball anterior ens limitàvem a intentar assenyalar, fins on era enraonat de fer-ho, les possibilitats del pronom *en* fent de subjecte. Ara, més àmpliament, amb exemples de la llengua real, veurem quines són les possibilitats de representar, diguem-ne pronominalment, és a dir, sense repetir un grup nominal esmentat abans, el complement del nom (o terme complementari) del complement directe i del subjecte de les oracions de tipus IV (o d'aquelles que s'hi poden assimilar). Al nostre entendre, aquestes possibilitats són, principalment, quatre: el pronom *en*, els termes possessius, els pronoms datius i el que avui els lingüistes solen anomenar la «marca zero», és a dir, la seva elisió.

El pronom en

Veurem, en primer lloc, el pronom *en* fent de complement del subjecte o del complement directe:

- [1] No me n'interessa cap.
- [2] Actualment se'n celebren molt poques.
- [3] En falten uns quants.
- [4] Quan ja no en restava una brasa, lo pare abat volgué examinar i esbrinar qui havia encès lo foc (Jacint Verdaguer, *Rondalles*).
- [5] La mort faria de la bella carn pastura sense que en tremolés la imatge dins mon pit (Carles Riba, *Estances*).
- [6] Aquests recursos anaven a parar a rodes d'unes màquines molt primfilades i en prosperaven pocs (Pere Calders, «Zero a Malthus»).
- [7] El diacrític afegit no pot, en cap cas, dificultar-ne la lectura (Pompeu Fabra, *Qüestions d'ortografia catalana*).
- [8] ... totes les construccions i les frases fetes en la llengua actual, a fi de descobrir-ne tots els castellanismes (P. Fabra, *L'obra de depuració del català*).
- [9] Fugim, coratjosos, de les multituds, i n'enyorem la ferum (J.V. Foix, *Catalans de 1918*).
- [10] Jo mateix, si escolto música clàssica —i fa un temps que en perdo poques audicions ... (J.V. Foix, *o. c.*).
- [11] Aleshores comproveu que el sonet dóna una idea exacta de Siurana, us en mostra l'autèntica visió i us en revela l'ànima (Antoni Rovira i Virgili, *Teatre de la natura*).
- [12] Operava, altrament, per metàfora: en tenia el do, com un poeta, sobiranament (Carles Riba, «Els poetes i la llengua comuna»).

El terme possessiu

No cal dir que podríem citar molts més exemples del pronom *en* fent de complement del nom, sobretot de l'acusatiu, però és innecessari, car és una possibilitat legítima que no posa en dubte ningú. En canvi, potser caldria ésser més generosos en els exemples en què el complement del nom és representat per un terme possessiu:

- [13] Demà arribarà el seu apoderat.
- [14] Ahir es va casar la seva neboda.
- [15] Només m'interessen els seus serveis.
- [16] A poc a poc ha minvat la seva col·laboració.
- [17] Després comparegué llur filla, molt encongida i vergonyosa (Prudenci Bertrana, *L'hereu*).
- [18] Proveir (una nau) dels documents que acrediten la seva bandera (P. Fabra, DGLC, **abanderar**).
- [19] Tots admiràvem el seu talent extraordinari (P. Fabra, DGLC, **admirar**).
- [20] Vam adoptar el seu pla (P. Fabra, DGLC, **adoptar**).
- [21] Hem d'escriure al senyor X: sabeu la seva adreça? (P. Fabra, DGLC, **adreça**).
- [22] Aquest clima ha afectat greument la seva salut (P. Fabra, DGLC, **afectar**).
- [23] ... tot sentint un agraïment pregon envers aquells primers autors de la renaixença, no podien pas acceptar llur català, on l'obra de depuració es troba tot just iniciada; i la millor manera d'ésser-ne els dignes successors era, segurament, de prosseguir llur tasca descastellanitzadora (P. Fabra, *Filòlegs i poetes*).

- [24] Quan en designar un individu volem emfasitzar una seva característica ... (P. Fabra, *Gramàtica catalana*, 1956).
- [25] Si la voleu conèixer, no cerqueu pas son nom en cap dels nostres diccionaris de la llengua (Jacint Verdaguier, *Rondalles*).
- [26] Sí, sí! Conteu-me la seva història... tot el que en sapigueu... tot! (Joaquim Ruyra, *Les coses benignes*).
- [27] Ell mateix m'ha dit que la seva familiaritat amb els petits volàtils datava del temps d'una gran nevada que dificultà durant molts dies llur abric i nodriment (Joaquim Ruyra, *o. c.*).
- [28] En realitat, era temut pels únics que podien posar-lo a rotllo, els quals suportaven les seves bravates (Prudenci Bertrana, *L'hereu*).
- [29] ... espiava les evolucions de la parella, tot exagerant amb suspicàcia llur expressió i llurs actituds ... (P. Bertrana, *o. c.*).
- [30] ... els pagaven terç del fruit recollit treballant llurs terres (Josep Pous i Pagès, *La vida i la mort d'en Jordi Friginals*).
- [31] I tot això s'aconseguia sense necessitat d'escantonar en gran manera el patrimoni de l'hereu, encarregat de perpetuar la soca mare dels Friginals i de mantenir llur renom i llur influència a l'encontrada (J. Pous i Pagès, *o. c.*).
- [32] Anirem a la Unió Soviètica, visitarem algunes de les seves principals ciutats (Antoni Rovira i Virgili, *Viatge a la URSS*).
- [33] ... l'acte de cenyir-s'hi difícilment podria recórrer a una modèstia que atenués els seus altres valors simbòlics fins a dissimular-los (Carles Riba, «Els poetes i la llengua comuna»).
- [34] ¿Quina ira sagrada / de déu o de deessa impia nega al món? / Ja no seran mos ulls que emparin sa nuesa (J.V. Foix, *Poemes esparsos*).
- [35] Vaig admirar llurs arranjaments secrets, llurs afectades metamorfosis, llurs paisatges latents amb altres rocs, molses, flumicells i miratges estel·lars (J.V. Foix, *o. c.*).
- [36] Tornant a en Pla, ha explicat un d'ells que no ha vist mai la seva cambra (Ferran Soldevila, *Al llarg de la meua vida*).
- [37] He anat a veure Monsieur Falgairolle. He trobat la seva dona a l'escala (Ferran Soldevila, *o. c.*).
- [38] Daniel Buren ha arribat a escriure: «L'art és objectivament reaccionari.» No és, doncs, estrany que preconitzés la seva eliminació (Marià Manent, *Notícies d'art*).
- [39] Potser podríem destriar els seus dibuixos en tres grups (Marià Manent, *o. c.*).
- [40] ... es varen concertar moltes bodes, que l'Amèlia i l'Elpidia analitzaven amb la senyora Magdalena Blasi, quan rebien la seva visita (Salvador Espriu, *Tres sorores*).
- [41] Resultà que la noia, deixant de banda el seu precari aprofitament intel·lectual, era mòrbida tota ella, ben feta ... (Pere Calders, «Un trau a l'infinit»).

Cal suposar que no són pas necessaris més exemples per a demostrar la bondat inqüestionable del terme possessiu com a representant del complement del nom del subjecte i, especialment, del complement directe. En canvi, és bo de fer observar que en un cert nombre, però no pas en tots, dels exemples transcrits, el pronom *en* i el terme possessiu serien perfectament intercanviables. Així, en els exemples [5], [7] i [8] podríem usar el possessiu en lloc del pronom *en*, i hauríem pogut usar aquest en lloc d'aquell, si més no, en les construccions [18], [24], [25], [27], [31] i [32]. Ens sembla evident que la solució alternativa no hauria resultat detonant ni estranya per a ningú, en cap d'aquests casos. N'hi pot haver de discutibles, i bé hem d'admetre apreciacions subjectives, perquè, repetim-ho, no debatem la recta aplicació d'una norma gramatical sinó la naturalitat o l'artificiositat d'una frase. Potser en alguns dels casos no podríem opinar amb encert sense tenir en compte un context més ampli del que hem transcrit. Notem que els casos en què la llengua sembla rebutjar decididament el pronom *en* a favor del possessiu són aquells en què tant el determinant com el determinat són designacions personals, i és de suposar que ningú no tindria la idea de propugnar, en l'exemple [37], **N'he trobat la dona a l'escala*. D'altra banda, també podríem assenyalar que el valor més o menys partitiu que es pugui atribuir al terme determinat afavoreix la solució amb el pronom *en*.

El pronom datiu

Vegem, ara, els exemples en què el terme complementari del subjecte o del complement directe

és representat per un pronom datiu. Hom podria potser objectar que si parlem de datius ja és qüestió d'un altre tipus de construccions. Es tracta, però, del que podem anomenar datiu-possessiu, que pot alternar, en molts casos, amb el pronom *en* i amb el terme possessiu, de la mateixa manera que certs verbs, com *treure* i *llevar*, poden dur, indiferentment, després d'un acusatiu, un altre complement introduït per la preposició *de* o per la preposició *a*: «Treure l'argent (d'un objecte argentat)» (DGLC, **desargentar**), i «Treure la crosta (a una cosa encrostada)» (DGLC, **desencrostar**). Com en els blocs anteriors, indiquem en primer lloc exemples amb el subjecte determinat pel datiu, i en segon lloc els exemples amb el complement directe:

- [42] Encara li tremola la mà.
- [43] Ahir se li va casar la filla.
- [44] Ara li put l'alè.
- [45] Ara li vénen els maldecaps.
- [46] Aleshores li van caure les mitges.
- [47] Ja li baixaran els fums.
- [48] Des que li va fugir el promès, cremant el darrer cartutx de les seves possibilitats ... (Pere Calders, «Zero a Malthus»).
- [49] Posa-te-li el capell (Fabra, *Gramàtica catalana*, 1918).
- [50] Te li prenen la capa (P. Fabra, *o. c.*).
- [51] Això li abreujaria la vida (P. Fabra, DGLC, **abreujar**).
- [52] Així, de *filialis*, llevant-li la desinència *is*, s'ha fet *filial* (P. Fabra, *Gramàtica catalana*, 1956).
- [53] Allavors lo llec, besant-li la mà en signe de filial submissió, li digué... (Jacint Verdaguer, *Rondalles*).
- [54] No m'agradaria pas haver-li d'escombrar cap petjada (Joaquim Ruyra, *El malcontent*).
- [55] ... l'Elvira, tota impacient i trista, alhora que sorpresa per una impressió estranya que li humitejava els ulls (Narcís Oller, *Pilar Prim*).
- [56] Solament els diumenges a la tarda venien unes quantes noies a robar-li l'idol (Prudenci Bertrana, *L'hereu*).
- [57] La seva mestressa li havia guarnit el coll amb una lligacama passada de moda (Josep M. de Sagarra, *Vida privada*).
- [58] Allà baix hi ha Cornudella, que li pren la gent (Antoni Rovira i Virgili, *Teatre de la natura*).
- [59] Si un altre dia veig En Fabra li demanaré, amb més franquesa, el parer (J.V. Foix, *Catalans de 1918*).
- [60] El mestre el tractava com un germà i li reconeixia la independència (Joan Triadú, *Biografia de Narcís Oller*).
- [61] Quan l'oncle va veure que el sastre es treia una cinta mètrica i anava a prendre-li les midas, empal·lidí intensament (Pere Calders, «Zero a Malthus»).
- [62] Si en la nostra visita a Prades aquestes idees us entenebreixen el pensament ... (Antoni Rovira i Virgili, *Teatre de la natura*).
- [63] Ara una temença ens fibla el pit (Antoni Rovira i Virgili, *o. c.*).
- [64] Només cal mirar-te les galtes rosades i el repartiment general del greix per veure que tens corda per estona (Pere Calders, «No s'admeten corones»).

És interessant de comparar la frase [42] amb [5], de Carles Riba, que és un bell exemple de l'ús del pronom *en* com a complement de nom del subjecte, que —ho hem de repetir?— no tenim pas la idea de rebutjar, puix que hi hem dedicat tot un treball, i que, tot i que és un dels versos que, com deia Ferran Soldevila, poblen copiosament la nostra memòria, no vam pensar a adduir en el nostre esmentat treball perquè aquesta memòria nostra no és pas cap ordinador. Volem posar en relleu, doncs, que en el llenguatge noble i elevat de la poesia, treballat i cisellat, i cenyit per les exigències de la mètrica, com és el del vers de Riba, l'ús del pronom *en* hi resulta totalment adequat, però ja no ho seria gens que el mateix pronom fos usat, en lloc del datiu, en l'exemple [42], amb què tindriem un inacceptable **Encara en tremola la mà*. Qui gosaria admetre aquesta construcció? Les normes gramaticals, aplicades mecànicament, com si es tractés d'una recepta o d'una fórmula química, la podrien justificar, però el nostre sentit del llenguatge, el nostre coneixement de la llengua de cada dia, l'esma de la llengua, dient-ho amb un terme car a Jaume Vallcorba, ens la fan totalment rebutjable.

En canvi, entenem que l'ús del pronom *en* en lloc del datiu seria perfectament possible en [52]

i, potser, en [54] i [60]. Es diu que aquest datiu s'usa, en lloc del possessiu, per a indicar una propietat inalienable. És, sens dubte, un concepte una mica relatiu, difícil d'ésser limitat o definit amb precisió, però és clar que quan hom es refereix a parts del cos humà o coses molt personals és quan s'imposa, tot naturalment, l'ús del datiu.

Notem, encara, que en lloc de [43] podríem dir:

[65] Ahir es va casar la seva filla.

Ara: quina diferència hi hauria, entre [43] i [65]? Entenem que [65] és una frase sense cap context precís: tant podria referir-se a una persona present com absent, vivent com traspassada temps ha. En canvi, en [43] parlem d'una persona vivent, que fins al dia d'ahir vivia amb la seva filla o que hi mantenia, si més no, una relació familiar normal. Això, certament, no ho diu cap gramàtica: això ho diu l'ús que tots coneixem. I, finalment, escauria de fer observar que en [50] hi ha una coincidència de dos datius, un d'intenció, de segona persona, i un de possessiu, de tercera persona. És evident que es tracta d'una frase adreçada a una persona que el parlant tracta de tu i que ha de tenir alguna relació personal amb aquell de qui es diu que li prenen la capa.

Comparem, encara, les dues frases següents:

[66] Li conec les intencions.

[67] Conec els seus projectes.

Són dues frases del parlar popular, que tots —creiem— usàriem ben naturalment. Però en l'una hem recorregut al datiu i en l'altra al possessiu. Potser ho podríem explicar perquè en la primera hi ha una idea subjectiva que manca en la segona. En tot cas, si admetem que és així com es diu, ens hauríem d'abstenir de voler-les uniformitzar i aplicar a totes dues una mateixa norma gramatical.

En els tres darrers exemples, [62], [63] i [64], el pronom datiu no és de tercera persona sinó de primera o de segona. Ja en tornarem a parlar, però sembla que en aquests casos, en principi, la possibilitat de substituir el datiu pel pronom *en* ja no es pot ni prendre en consideració.

L'elisió del terme complementari

Vegem, finalment, uns quants exemples de la «marca zero», això és, de proposicions amb el subjecte i amb el complement directe sense cap terme complementari explícit, és a dir, amb un determinatiu sobreentès:

[68] A les nou en punt ha arribat el director.

[69] En aquell moment va entrar el president.

[70] A la nit passa el vigilant.

[71] Vés al taller i avisa l'encarregat.

[72] Volíem anar a l'ermita però no sabíem el camí.

[73] Assegurar (l'estiba d'una nau) omplint tots els buits. | Carregar (una nau) aprofitant tots els espais (P. Fabra, DGLC, **abarrotar**).

[74] En determinats polisíl·labs es marca la síl·laba forta escrivint un accent greu o agut sobre la vocal d'aquesta síl·laba (P. Fabra, *Gramàtica catalana*, 1956).

[75] Qui menja el gall del senyor al cap de cent anys vomita les plomes (refranys populars recollits per Joan Amades).

[76] M'hi acosto i tracto d'obrir la vidriera. Impossible: és tancada hermèticament. Tracto de trobar la clau (Josep Pla, *De l'Empordanet a Andorra*).

[77] Mira, no me'n parlis del metge, ja em té sofregida. Fa més de tres setmanes que llenço les receptes a les escombraries (Joaquim Ruyra, *Jacobé*).

És inqüestionable que en els quatre primers exemples, [68], [69], [70] i [71], tant *el director*, *el president* i *el vigilant*, que fan de subjecte, com *l'encarregat*, que fa de complement directe, sigui quin sigui el context en què cada frase és usada (el diari, l'associació, etc.), no necessiten cap mena de determinatiu, ni a causa del sentit ni de la gramaticalitat, i només un afany gramaticalitzador a ultrança

pot induir a dotar-los d'un determinatiu no solament superflu sinó, fins i tot, en molts casos, totalment inadmissible: **A les nou en punt n'ha arribat el director*. Heus ací una frase que no creiem que s'hagi dit mai en el local de cap oficina, fàbrica, diari, editorial, museu, orfeó ni de cap altra empresa o associació susceptible d'ésser dirigida. En canvi, ja no diríem el mateix dels exemples [73] i [74], en què admètriem perfectament la inserció del pronom *en* fent de determinatiu de l'acusatiu: *omplint-ne tots els buits, aprofitant-ne tots els espais, se'n marca la sil·laba forta*. I és molt interessant de fer notar, pel que fa a [71], que les dues frases, que, com s'indica, formen una definició del DGLC, han estat repeses pel DIEC, els redactors o revisors del qual han inserit el pronom *en* per determinar l'acusatiu de la primera frase, és a dir, *omplint-ne tots els buits*, i han mantingut la segona frase sense determinatiu, això és, *aprofitant tots els espais*. Han fet, en definitiva (al marge que algú pugui discrepar del resultat de la seva intervenció), el que nosaltres preconitzem: no aplicar mecànicament una determinada norma gramatical sinó veure, en cada cas, d'acord amb les diverses circumstàncies que hi concorren (eufonia, naturalitat, sentit més ple o més imprecís de cada mot...), quina és la solució que hom creu honradament més enraonada.

Cal advertir, d'altra banda, que existeixen un bon nombre de designacions nominals complexes, formades per un nom determinat per un altre nom, amb l'enllaç establert per la preposició *de*. Són com noms composts o locucions nominals, que tenen, per tant, un significat unitari, i que serveixen per a designar tant objectes com persones: *el raspallet de les dents* (que, diguem-ho de passada, avui, vergonyosament, ha esdevingut *el raspall de dents*), *la màquina de tren*, *el pal de telèfon*, *la tauleta de nit*, *la casa de la vila*, *l'alcalde de la ciutat*, *el president de la Generalitat*, etc. Havent esmentat, inicialment, el terme complementari, és impropï de repetir-lo si el terme determinat ens ve a continuació fent de complement directe:

[78] No em vaig poder netejar les dents perquè m'havia descuidat el raspallet.

[79] Vam anar a la Generalitat i vam saludar el president.

I, de fet, hi ha tota una colla de grups nominals —*la clau de la casa*, *el camí de la font*, *el mapa del Montseny*, etc.— que s'assimilen a les designacions anteriors i que funcionen anàlogament:

[80] Volia anar a la font però no coneixia el camí.

[81] No vaig poder entrar a la casa perquè no portava la clau.

L'abús inacceptable del pronom en

Com hem dit repetidament, en la prosa culta actual l'abús del pronom *en* fent de terme complementari és notable. D'una manera immediata, hi deu haver influït, molt probablement, l'aplicació irreflexiva d'alguns criteris o normes d'estil d'algunes editorials, potser no sempre prou clarament formulats o bé a cops mal interpretats. I, d'una manera directa o indirecta, el plany, tan reiteradament manifestat, per l'eliminació sistemàtica del pronom *en* (i del pronom *hi*), que es resol en frases tan ignominioses com *No sé quantes té*, *Agafa més*, *Ja tinc prou* o *No hi ha cap*. Encara més específicament, hi ha d'haver contribuït la preocupació o el propòsit d'evitar frases com **No conec les circumstàncies del mateix* o **Ens van explicar els defectes dels mateixos*. És ben sabut, com venia a dir Fabra en el text abans transcrit, que no és correcte de recórrer a *mateix* com a traducció o equivalent del mot castellà *mismo*, utilitzat amb valor pronominal (això és, substituïnt un nom dit abans), com a complement del nom. És ben còmode i agraït de proposar que, en aquests casos, cal recórrer als nostres estimats pronoms *en* i *hi*, i dir, així, *No en conec les circumstàncies* i *Hi van contribuir*, en lloc de **No conec les circumstàncies del mateix* i **Van contribuir als mateixos*. Amb la coneixença d'un recurs tan llaminer, hi ha hagut qui s'ha llançat, cegament, a representar sistemàticament per *en* el terme complementari no solament de l'acusatiu, sinó de tots els altres complements del verb. És convenient recordar, per tant, que aquest recurs té les seves limitacions, i que el pronom *en* només pot fer, i encara no en tots els casos, tal com hem vist, de terme complementari de l'acusatiu i del subjecte de les oracions del tipus IV.

Creiem que res no il·lustrarà millor el que acabem de dir que els exemples següents, extrets,

tots ells, de la primera edició de la *Gran enciclopèdia catalana*.

[82] Hom en considera la secció d'espeleologia (GES) com la capdavantera dels Països Catalans («Club Muntanyenc Barcelonès»).

[83] L'Avenç en publicà les traduccions *Espectres* per Pompeu Fabra i J. Casas-Carbó i *Joan Gabriel Borkman...* («Ibsen»).

[84] El 1979 fou inculpat per la policia espanyola en activitats terroristes, però els tribunals francesos en denegaren l'extradició per manca de proves («Viusà»).

[85] Lector àvid de Sèneca i de Plutarc des de jove, en valorà l'ideal de l'esforç aristocràtic i heroic («Vauvenargues»).

[86] Són una continuació de la història de Tucídides, però no en tenen el rigor historiogràfic («Xenofont»).

[87] ... el 1905 s'introduí a la cort i, utilitzant el misticisme de la família reial, se'n convertí en l'home de confiança («Rasputin»).

[88] ... iniciador d'una escola d'interpretació i d'un verisme escènic que fou heretat i modificat per Stanislavskij, però els textos no n'abunden (**naturalisme**).

No ho podem pas assegurar, naturalment, però no ens costa d'imaginar que el pronom *en* que apareix en alguns d'aquests exemples, si no en tots, es deu a la intervenció d'un corrector que no va vacil·lar a usar-lo com a substitució d'un «del mateix» de la redacció original. D'altra banda, cal advertir que si bé en els cinc primers exemples el pronom *en* hi ha d'ésser considerat simplement abusi, en els dos últims, [87] i [88], hi és totalment inacceptable. En [87] tenim un complement d'objecte preposicional (introduït per la preposició *en*), i, en aquest cas, la solució més adequada per a la representació pronominal del terme complementari del complement verbal és el possessiu: ... *i es convertí en el seu home de confiança*. Pel que fa a [88], sembla que el pronom *en* fa de terme complementari del subjecte, però si és que hom pretenia equiparar aquesta construcció a les del tipus IV, caldria haver escrit ... *però no n'abunden els texts*. Ara: la utilització del possessiu hauria estat, sens dubte, la millor solució: ... *però els seus textos* (d'Antoine) *no abunden*.

Quan l'antecedent del terme complementari és el subjecte

Hi ha casos, i no són pas gens infreqüents, en què l'antecedent del terme complementari és el subjecte. I no ens referim ara a les proposicions del tipus IV, que ja hem vist repetidament, sinó al subjecte de qualsevol verb transitiu amb un complement directe format per un sintagma nominal complex. No hi ha dubte que, en aquests casos, si el terme complementari no pot ésser explícit, cal recórrer al pronom reflexiu (quan es tracta, com en el cas del pronom datiu, que ja hem vist, de parts del propi cos, d'objectes molt personals, etc.) o al possessiu:

[89] He perdut la cartera.

[90] El seu germà es tallava les ungles.

[91] L'Antònia es va posar les ulleres.

[92] Feia molta calor i ens vam treure l'americana.

[93] El defensor va exposar els seus arguments.

[94] La ciència també coneix els seus límits.

No creiem que calgui insistir gaire sobre aquest punt. És de suposar que no hi hauria ningú que tingués la idea de recórrer al pronom *en*, en lloc del possessiu, en frases com [93] i [94]. Ara: atesa la tendència tan pertinaç a preferir, sense distincions ni matisos, el pronom *en* per a representar el complement de nom de l'acusatiu (i, com hem vist, d'altres complements verbals), no seria potser estrany que, amb construccions amb una frase incisa d'una certa extensió entre el subjecte i el verb, algú es decidís també a recórrer al pronom *en* en lloc del possessiu, en un cas com ara el següent:

[95] El president, després d'haver analitzat detingudament tots els aspectes més importants de la qüestió i els antecedents coneguts, va exposar les seves conclusions.

Quan el terme complementari de l'acusatiu és, ell mateix, complex

El terme complementari o complement de nom de l'acusatiu pot ésser també, ell mateix, un

grup nominal complex, és a dir, un nom determinat per un altre nom, per mitjà de la preposició *de*:

[96] Va comentar les incorreccions de l'original de l'autor.

Sembla que, havent parlat abans de *l'original de l'autor*, podríem representar aquest grup complex, fent de terme complementari de l'acusatiu, pel pronom *en*:

[97] Com que havíem llegit l'original de l'autor, en vam poder comentar les incorreccions.

Més artificiosa (gairebé merament teòrica) semblaria una solució anàloga si aquest grup complex fos el terme complementari del subjecte:

[98] Un cop llegit l'original de l'autor en van aparèixer les incorreccions.

Però si l'antecedent fos, simplement, *l'autor*, ens inclinàriem, decididament, pel terme possessiu:

[99] Davant mateix de l'autor va comentar les incorreccions del seu original.

Vet aquí un altre exemple d'aquest cas, que és precisament de Jaume Vallcorba (del seu interessant recull *Punts essencials de català en notes breus*):

[100] És interessant d'estudiar les possibilitats de llur ús.

Quan el terme complementari és un mateix o l'interlocutor

Pot donar-se el cas que el terme complementari sigui un mateix o l'interlocutor; dit altrament, qui parla (*jo, nosaltres*) o aquell a qui hom parla (*tu, vosaltres, vós, vostè, vostès*). Sembla, en principi, que hem de recórrer necessàriament al possessiu, i seria impensable que en els exemples següents algú tingués la idea de servir-se del pronom *en*:

[101] Es veu que no ha rebut la meua carta.

[102] No coneixen els nostres propòsits.

[103] Acabo de llegir el teu article.

[104] Respecto les vostres opinions.

[105] Perdoni que li digui que no admeto les seves objeccions.

Ara: la cosa ja no és tan clara quan aquest terme complementari ha estat esmentat abans, d'una manera explícita, especialment precedit per la preposició *de*. Així, sense abonar-les, no gosàriem pas condemnar l'ús del pronom *en* en les construccions següents:

[106] M'han escollit a mi perquè en valoren la sinceritat.(?)

[107] Van pensar en tu perquè en coneixen la diligència.(?)

És, però, en la mesura que el pronom *en* és l'equivalent dels sintagmes *de mi, de tu, de nosaltres*, etc., que hem de considerar vàlid l'ús d'aquest pronom. És clar que en aquests casos, com es veu en els exemples següents, hauríem de parlar més aviat d'una locució verbal que regeix la preposició *de* que no pas d'una frase amb un verb, un acusatiu i un terme complementari d'aquest acusatiu:

[108] Em sembla que a mi em diran que sí perquè en tenen bones referències.

[109] Em van parlar molt de vós: es veu que en guarden un bon record.

Quan el terme complementari és un infinitiu

Hem considerat, fins ara, proposicions en què el terme complementari de l'acusatiu és un nom (introduït per la preposició *de*). Però hi ha casos en què aquest terme no és un nom sinó un infinitiu (o una frase d'infinitiu). Això s'esdevé principalment, amb un terme determinat format per substantius com *ganes, temps, autorització, permís, audàcia, atreviment, costum, desig, intenció, interès, hora, moment, ocasió, oportunitat, ordre, poder, propòsit, por, voluntat, dret, compromís*, etc., que trobem com a complement de verbs com *tenir, obtenir, donar, rebre, concedir, fer*, etc. (En algun cas, com en *dret* o *interès*, la preposició *a* alterna amb la preposició *de* com a partícula introductòria.) De fet, frases

com *tenir temps* o *tenir ganes* es podrien analitzar també com a locucions verbals (el concepte de «locució» és una mica lax) que demanen un complement d'objecte introduït (generalment) per la preposició *de* i, per tant, susceptible d'ésser representat pel pronom *en*. Però la possibilitat d'aquesta doble anàlisi no fa variar els fets o comportament de la llengua. Volem dir que tant si analitzem *No té ganes de llegir* com una proposició formada per un verb transitiu amb un acusatiu determinat per un infinitiu, com si hi volem veure una locució verbal amb un complement preposicional, la pronominalització del sintagma introduït per la preposició *de* és la mateixa:

[110] No llegeixo perquè no en tinc ganes.

Però això que acabem de dir valdria igualment per a *tenir temps*, amb la diferència que aleshores no hi ha pronominalització sinó elisió:

[111] No llegeixo perquè no tinc temps.

Quina deu ser la raó d'aquesta diferència de comportament? Potser no és desenraonat suposar que en el cas de *no tenir temps* hi ha hagut un canvi de preposició, que abans seria *per a*, la qual no sol prestar-se a la reducció pronominal, i ara és *de*, sense que el canvi s'hagi reflectit en la pronominalització. Però també es podria suggerir com a raó un significat més ple, més complet o absolut de *tenir temps* que de *tenir ganes*. Així com *Em molesta la xerrameca* i *Sempre es queixa* són frases de sentit complet, que no exigeixen, necessàriament, cap complement, i *Em molesta la presència* i *Sempre s'adona* són frases incompletes (i, si es vol, agramaticals), que exigeixen un terme complementari, encara que sigui de significació molt vaga, neutra o general (*Em molesta la presència de la gent*, *Sempre s'adona de les coses*), *No tinc mai temps* és una frase de sentit complet i *No tinc mai ganes* demana un terme complementari o altre: *No en tinc mai ganes* o *No tinc mai ganes de fer res*. Al marge, doncs, d'especulacions teòriques, és un altre cop el coneixement de la llengua real el que, al costat de *No en tinc ganes* ens fa rebutjar no solament *No tinc ganes*, sinó també *No en tinc temps*, com una solució que és, encara, el resultat de l'aplicació mecànica d'una norma gramatical que preveu una possibilitat però, de fet, no la imposa.

Vet aquí, ara, els exemples que hem trobat en el DGLC (i reproduïts en el DIEC) de proposicions amb un infinitiu com a terme complementari (introduït per la preposició *de*) de l'acusatiu:

[112] No tinc ganes de veure'l.

[113] No tinc ganes de sortir de casa, amb aquest temps.

[114] Demanar el permís de fer alguna cosa.

[115] Ha tingut l'audàcia de presentar-se.

[116] Tinc el costum d'anar-me'n al llit a les deu.

[117] No trobar el moment de fer una cosa.

[118] La columna va rebre ordre d'avançar.

[119] L'imant té el poder d'atraure el ferro.

[120] He fet el propòsit de no tornar-hi.

[121] Tenir por de caure.

[122] Llevar a algú el dret de fer alguna cosa.

En quins d'aquests casos podríem recórrer al pronom *en* per a la representació de l'infinitiu que fa de complement de nom de l'acusatiu? El fet és que, llevat del cas que ja hem comentat (*No en té ganes*), no en sabem veure cap més en què aquesta pronominalització sigui inqüestionable. Potser, si ens haviem d'arriscar, suggeriríem que aquesta pronominalització és viable en els exemples [114], [121] i [122], és a dir, amb infinitius que determinen *el permís*, *por* i *el dret*. És veritat que avui són usualíssimes, en la llengua escrita, d'acord amb la tendència que hem comentat, les frases *En vaig tenir l'oportunitat* i *En vaig tenir l'ocasió*, però no gosaríem pas avalar-les. Nosaltres creiem que, en aquests casos, quan el conjunt format pel verb i el nom (o, si es vol, la locució verbal) no té un significat ple, un valor absolut, la llengua sol recórrer a l'infinitiu genèric *fer* complementat pel pronom neutre *ho*, és a dir, *fer-ho*. Els exemples següents poden il·lustrar el que acabem de dir:

[123] Volia corregir les proves però no vaig tenir l'ocasió de fer-ho.

- [124] No creiem pas que es presentés però va tenir l'audàcia de fer-ho.
 [125] No els deixaran muntar la parada perquè no han demanat el permís.
 [126] Podia caure però no tenia por.
 [127] Ho hauria de fer i no trobo mai el moment.

El terme complementari del predicat nominal

És evident que el subjecte de la proposició *El meu pare és el director de la fàbrica és el meu pare*, i que el complement (que forma part del predicat nominal) és *el director de la fàbrica*. Però ja no es veu prou clar què fa de subjecte i què fa de complement en *El director de la fàbrica és el meu pare*. Alguns autors consideren que en proposicions com aquesta, al marge de l'ordre dels mots, cal analitzar com a subjecte el nom o grup nominal que té més entitat, el que es pot considerar més essencial, més «personalitzat»; és a dir, en el nostre cas, *el meu pare*. Deixant de banda aquestes especulacions tan subtils, per a una major claredat del que volem exposar considerarem que en *El director de la fàbrica és el meu pare* el grup *el director de la fàbrica* fa de subjecte, i l'altre grup, *el meu pare*, fa de complement. Per tant, havent parlat de *la fàbrica*, això és, amb aquest grup nominal com a antecedent, en la preposició *El meu pare és el director*, el grup *la fàbrica* és el terme complementari del complement (dit predicatiu o atributiu), i en la proposició *El director és el meu pare* és el terme complementari del subjecte. Fins a quin punt, doncs, aquests dos membres de l'oració copulativa poden admetre el pronom *en* (que voldria dir, en el nostre cas, *de la fàbrica*) com a terme complementari? Creiem que es podria veure en l'esquema següent:

- [128] El meu pare n'és el director.
 [129] N'és director el meu pare.
 [130] *El director n'és el meu pare.
 [131] El director és el meu pare.

Observem que el terme complementari o determinatiu és susceptible d'ésser pronominalitzat per mitjà de *en* quan el terme objecte de determinació o especificació és el complement del verb, condició que ve indicada per la seva col·locació després del verb (hauríem de dir immediatament després), [128] i [129]. En canvi, quan aquest terme a determinar fa de subjecte, cosa que vol dir que el trobem, com diu Ruaiç, a l'esquerra del verb, la pronominalització del terme complementari és inacceptable [130]. Aleshores, o bé cal, simplement, prescindir del pronom [131], o bé recórrer a un possessiu o a un altre terme complementari. Vet aquí uns altres exemples que s'ajusten a aquest esquema:

- [132] Si passa alguna desgràcia, tu en seràs responsable (DGLC, **responsable**).
 [133] Eren, ai!, jardins les eres i jo n'era el jardiner (Jacint Verdager, «La barretina».)
 [134] Qui era partidari de l'apòstrof prepositiu, qui n'era adversari (Pompeu Fabra, «Literats i gramàtics».)
 [135] Arribo a casa cobert d'herba menuda i fina, i em distrec mirant el Miró, que n'orna el cancell. Però en Cavapalles, que n'és el personatge central... (J.V. Foix, *Còpia d'una lletra tramesa a Na Madona Puignau de Palau Ça Verdera*).
 [136] M'ha descrit, com si en fos ja actor, el bell espectacle de les ombres d'home i cavall... (J.V. Foix. *L'estrella d'En Perris*).
 [137] ... un savi exercit, teòric i especulatiu ensems, competent i iniciat... El seu vocabulari és abundós, i fresc com un gra de raïm, a l'alba (J. V. Foix. *L'estrella d'En Perris*).
 [138] ... com l'horrible català que ara es parla: el seu vocabulari és, en efecte, calcat del castellà (Pompeu Fabra. *L'obra dels nostres descastellanitzants*).
 [139] Els jardins tenen un refinament morbós, i sovint llur bellesa és torbadora (Rovira i Virgili, *Teatre de la natura*).
 [140] Si la terra vella és de regadiu, la seva humanització és encara més forta (Rovira i Virgili, *o. c.*).
 [141] No direu pas que no haju sigut sa Mare de Déu qui vos l'ha defesa. Ses proves són clares (Joaquim Ruyra, *El rem de trenta-quatre*). (És ben clar que la partícula que precedeix *proves* no és cap possessiu sinó un article.)

Construccions inacceptables com [130] són avui força, gairebé diríem molt, usuals. Remetem el lector, en aquest punt, al tractat de Josep Ruaix, *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui/1*, que conté un llarg apartat sobre «els adverbials *en*, *hi* quan no es pot o quan no cal pronominalitzar» (pp. 116 i següents), el qual s'inicia justament amb l'anàlisi de diverses oracions copulatives (pp. 115 i 116) en què el pronom *en* ha estat usat indegudament.

Conclusió

Molt probablement, no hem pas esgotat la matèria sobre aquest punt de la nostra sintaxi, que, com ja dèiem, presenta una complexitat superior a la que hom podria sospitar en una primera consideració o com a resultat d'un examen superficial o precipitat. Així, d'una banda, tenim, per exemple, que el terme complementari de l'acusatiu podria ésser un mot o una frase d'una altra categoria gramatical, o exercint una altra funció (podria ser una subordinada completiva). I, de l'altra, diversos fets, com és ara la diferent plenitud de significació d'un substantiu, que vagi precedit o no per un article (definit o indefinit) o per un mot quantitatiu, que designi una persona, una cosa material o una acció, etc., poden influir en l'ús del terme gramatical que ha de complementar aquest substantiu quan fa d'acusatiu. Voler preveure tots els casos possibles, equivaldria a haver d'assajar un esquema d'una gran complexitat, el qual, a part que no es podria afirmar mai que era complet o exhaustiu, vorejaria perillosament aquella atomització de la gramàtica contra la qual ens prevenen alguns lingüistes. És evident que hom pot fer les observacions, esmenes o addicions que vulgui al que acabem d'exposar. El que ens importava, però, era de veure que la pronominalització del terme complementari de l'acusatiu (i del subjecte de les oracions del tipus IV) no es reduïa a una norma única ni es resolía satisfactòriament amb la seva aplicació sistemàtica, sinó que és un d'aquells casos en què les normes s'han d'aplicar sense criteris rígids, tenint sempre en compte la llengua real. En definitiva, que és un d'aquells terrenys en què arriba un moment que la gramàtica ha de cedir el pas a la fraseologia.